वसुकर्णो वासुक्रः। विश्वे देवाः। जगती, १५ त्रिष्टुप्

देवान्हुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तये ज्योतिष्कृतो अध्वरस्य प्रचेतसः।
ये वावृधुः प्रतरं विश्ववेदस इन्द्रज्येष्ठासो अमृता ऋतावृधः॥ १०.०६६.०१

ये। विश्ववेदसः- सर्वज्ञाः। इन्द्रज्येष्ठासः- इन्द्रमुख्याः। अमृताः- अमृतस्वरूपाः। ऋतावृधः- सत्यवर्धकाः। ये। प्रतरम्- अत्यन्तम्। वावृधुः- वर्धन्ते। तान्। बृहच्छ्रवसः- अतीन्द्रियश्रवणान्। ज्योतिष्कृतः- ज्ञानकरान्। अध्वरस्य- ध्वररहितस्य मार्गभूतस्योपासनस्य। प्रचेतसः- प्रकर्षप्रज्ञाभूतान्। देवान्। स्वस्तये- मङ्गळाय। हुवे- आह्वये ॥१॥

इन्द्रप्रसूता वरुणप्रशिष्टा ये सूर्यस्य ज्योतिषो भागमानशुः।
मरुद्गणे वृजने मन्म धीमहि माघोने यज्ञं जनयन्त सूरयः॥ १०.०६६.०२

इन्द्रप्रसूताः- इन्द्रप्रेरिताः। वरुणप्रशिष्टाः- वरुणानुशिष्टाः। सूर्यस्य ज्योतिषः- ज्ञानस्य। भागम्। आनशुः- व्याप्नुवन्ति। ते। सूरयः- विद्वांसः। यज्ञम्- देवपूजां दानं सङ्गतिकरणम्। जनयन्त- उत्पादयन्ति। वृजने- शत्रुच्छेदके। माघोने- इन्द्रसम्बन्धिनि। मरुद्गणे- प्राणगणे। मन्म धीमहि- ध्यानं स्थापयामः ॥२॥

इन्द्रो वसुभिः परि पातु नो गयमादित्यैर्नो अदितिः शर्म यच्छतु।
रुद्रो रुद्रेभिर्देवो मृळयाति नस्त्वष्टा नो ग्नाभिः सुविताय जिन्वतु॥ १०.०६६.०३

इन्द्रः- ईशनाधिदेवता। वसुभिः- चित्तवृत्तिस्तम्भकारकशक्तिभिः। वसु स्तम्भे। नः- अस्माकम्। गयम्- सामगानम्। परि पातु- अभिरक्षतु। आदित्यैः- अखण्डप्रकृतिजैः। अदितिः- अखण्डप्रकृतिः। नः- अस्मभ्यम्। शर्म- मङ्गळम्। यच्छतु- ददातु। देवः। रुद्रः- वेगाधिदेवता। रुद्रेभिः- मरुद्भिः प्राणविशेषैः। नः- अस्मान्। मृळयाति- आनन्दयति। त्वष्टा- तनूकरणदेवता सूर्यः। ग्नाभिः- स्वशक्तिभिः। नः- अस्मान्। सुविताय- सुखाय। जिन्वतु-प्रीणयतु ॥३॥

अदितिर्द्यावापृथिवी ऋतं महदिन्द्राविष्णू मरुतः स्वर्बृहत्।

Dr. Rangani
WEBOLIM

देवाँ आदित्याँ अवसे हवामहे वसून्रुद्रान्सवितारं सुदंससम्॥ १०.०६६.०४

अदितिः- अखण्डप्रकृतिः। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। महत्- बृहती। ऋतम्- प्रकृतिनियतिः। इन्द्राविष्णू। मरुतः- प्राणविशेषाः। स्वर्बृहत्- महती द्यौः। देवान्- द्योतनशीलान्। आदित्यान्- अखण्डप्रकृतिजान्। वसून्- सम्पद्भूतान्। रुद्रान्- वेगाधिदैवतानि। सुदंससम्- सुदर्शनम्। सवितारम्- आत्मसूर्यम्। अवसे- रक्षायै। हवामहे- आह्वयामः॥४॥

सरस्वान्धीभिर्वरुणो धृतव्रतः पूषा विष्णुर्महिमा वायुरश्विना।
ब्रह्मकृतो अमृता विश्ववेदसः शर्म नो यंसन्त्रिवरूथमंहसः॥ १०.०६६.०५

सरस्वान्- प्रवाहवान्। धृतव्रतः- नियतिस्थः। वरुणः- ऋताधिदेवता। पूषा- पोषकः। विष्णुः- सर्वव्यापी सर्वान्तर्यामी। महिमा- महात्मा। वायुः- प्राणः। अश्विना- प्राणेशौ। ब्रह्मकृतः- मेधाकृतः। अमृताः- अमरणधर्माणः। विश्ववेदसः- सर्वज्ञाः। धीभिः- प्रज्ञाभिः। नः- अस्मान्। अंहसः- अघादुद्धृत्य। त्रिवरूथम्- भूर्भुवःसुवराख्यकक्षात्रयसम्पन्नम्। शर्म- मङ्गळम्। यंसन्- यच्छतु॥५॥

वृषा यज्ञो वृषणः सन्तु यज्ञिया वृषणो देवा वृषणो हविष्कृतः।
वृषणा द्यावापृथिवी ऋतावरी वृषा पर्जन्यो वृषणो वृषस्तुभः॥ १०.०६६.०६

यज्ञः- हव्यदानम्। वृषा- वर्षकं भवतु। यज्ञियाः- यज्ञार्हाः। वृषणः- वर्षकाः। सन्तु- भवन्तु। देवाः। वृषणः- वर्षका भवन्तु। हविष्कृतः- हव्यदायकाः। वृषणः सन्तु। ऋतावरी- प्रकृतिनियतियुक्ते। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। वृषणा- वर्षणकारिण्यौ स्तः। पर्जन्यः। वृषा- वर्षकोऽस्तु। वृषस्तुभः- वृष्टिं स्तुवन्तः। वृषणः- वर्षकाः सन्तु॥६॥

अग्नीषोमा वृषणा वाजसातये पुरुप्रशस्ता वृषणा उप ब्रुवे।
यावीजिरे वृषणो देवयज्यया ता नः शर्म त्रिवरूथं वि यंसतः॥ १०.०६६.०७

Dr. Rangaji

WEBOLIM

अग्नीषोमा। वृषणा- वर्षकौ। पुरुप्रशस्ता- बहुधा स्तुतौ। वाजसातये- हव्यलब्धये। उप ब्रुवे- स्तौमि। यौ। देवयज्यया- दिव्ययज्ञेन। वृषणः- वर्षका ऋत्विजः। ईजिरे- यजन्ति। ता- तौ। नः- अस्मभ्यम्। त्रिवरूथं शर्म। वि- विशेषेण। यंसतः- प्रयच्छताम्॥७॥

धृतव्रताः क्षत्रिया यज्ञनिष्कृतो बृहद्दिवा अध्वराणामभिश्रियः।
अग्निहोतार ऋतसापो अद्रुहोऽपो असृजन्ननु वृत्रतूर्ये॥ १०.०६६.०८

धृतव्रताः- नियतिधारकाः। क्षत्रियाः- वीराः। यज्ञनिष्कृतः- यज्ञं संस्कुर्वन्तः। बृहद्दिवाः- महाकाशयुक्ताः। अध्वराणाम्- ध्वररहितोपासनानाम्। अभिश्रियः- मङ्गळाः। अग्निहोतारः- अग्निना हूयमानाः। ऋतसापः- सत्यभाजः। षप समवाये। अद्रुहः- द्रोहरहिताः। वृत्रतूर्ये- आवरणनाशने। ननु- निश्चयेन। अपः- मूलशक्तिधाराः। असृजन्- ससृजुः॥८॥

द्यावापृथिवी जनयन्नभि व्रताप ओषधीर्वनिनानि यज्ञिया।
अन्तरिक्षं स्व१रा पप्रुरूतये वशं देवासस्तन्वी३ नि मामृजुः॥ १०.०६६.०९

द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। जनयन्- सृजन्तः। अभि- आभिमुख्येन। व्रता- नियतीः। अपः- जीवोदकानि। ओषधीः- भौमभोगान्। वनिनानि- आश्रयभूतानि। यज्ञिया- यज्ञार्हाणि। जनयन्तः। स्वः- सर्वम्। अन्तरिक्षम्। ऊतये- रक्षायै। आ पप्रुः- आपूरयन्ति। वशम्- काम्यमानम्। देवासः- देवाः। तन्वी- स्वतनौ। नि- नितराम्। मामृजुः- संस्कुर्वन्ति॥९॥

धर्तारो दिव ऋभवः सुहस्ता वातापर्जन्या महिषस्य तन्यतोः।
आप ओषधीः प्र तिरन्तु नो गिरो भगो रातिर्वाजिनो यन्तु मे हवम्॥ १०.०६६.१०

सुहस्ताः- शोभनकर्माणः। दिवो धर्तारः- स्वर्गधारकाः। ऋभवः- चित्किरणाः। महिषस्य तन्यतोः- महाशब्दस्य। वातापर्जन्या- वायुपर्जन्यौ। आपः। ओषधीः। नः- अस्माकम्। गिरः- वचः। प्र तिरन्तु- प्रवर्धयन्तु। भगः- सौभाग्याधिदेवता। रातिः- दाता। वाजिनः- अन्ये सम्पद्वन्तो देवाश्च। मे- मम। हवम्- आह्वानं प्रति। यन्तु- आगच्छन्तु॥१०॥

समुद्रः सिन्धू रजो अन्तरिक्षमज एकपात्तनयित्नुरर्णवः।

Dr. Rangaji
WEBOLIM

अहिर्बुध्न्यः शृणवद्वचांसि मे विश्वे देवास उत सूरयो मम॥ १०.०६६.११

समुद्रः सिन्धुः- स्यन्दनशीलमुदकम्। रजः- अन्तरिक्षम्। अजः- अजायमानः। एकपात्- असहायो हिरण्यगर्भः। तनयित्नुः- स्तनयित्नुः। अर्णवः- समुद्रः। अहिर्बुध्न्यः- अहीनमूलः। एवम्। विश्वे देवासः- सर्वे देवाः। उत- अपि च। मम- मे। सूरयः- विद्वांसः। मे- मम। वचांसि- मन्त्रान्। शृणवत्- शृण्वन्तु ॥११॥

स्याम वो मनवो देववीतये प्राञ्चं नो यज्ञं प्र णयत साधुया।

आदित्या रुद्रा वसवः सुदानव इमा ब्रह्म शस्यमानानि जिन्वत॥ १०.०६६.१२

वः- युष्माकम्। देववीतये- दिव्यानुभूतये। मनवः- मनुष्या वयम्। स्याम- भवेम। नः- अस्माकम्। प्राञ्चम्- प्राचीनम्। यज्ञम्- उपासनम्। साधुया- साधु। प्र णयत। आदित्याः- हे अखण्डप्रकृतिजाः। रुद्राः- वेगशक्तिभूताः। वसवः- निवासभूताः। सुदानवः- शोभनदायकाः। इमा- इमानि। शस्यमानानि- स्तुतिमयानि। ब्रह्म- ब्रह्माणि। जिन्वत- प्रीणयत ॥१२॥

दैव्या होतारा प्रथमा पुरोहित ऋतस्य पन्थामन्वेमि साधुया।

क्षेत्रस्य पतिं प्रतिवेशमीमहे विश्वान्देवाँ अमृताँ अप्रयुच्छतः॥ १०.०६६.१३

दैव्या होतारा- दिव्याह्वातारौ अग्न्यादित्यौ। प्रथमा- मुख्यौ। पुरोहिता- पुरतो निहितौ उद्दिश्य। ऋतस्य पन्थाम्- धर्ममार्गम्। साधुया- साधु। अन्वेमि- गच्छामि। प्रतिवेशम्- अन्तिके वर्तमानम्। क्षेत्रस्य पतिम्- क्षेत्रपालकम्। अमृतान्- अमरणशीलान्। अप्रयुच्छतः- अप्रमाद्यतः। विश्वान्- सर्वान्। देवान्। ईमहे- याचामहे ॥१३॥

वसिष्ठासः पितृवद्वाचमक्रत देवान् ईळाना ऋषिवत्स्वस्तये।

प्रीता इव ज्ञातयः काममेत्यास्मे देवासोऽव धूनुता वसु॥ १०.०६६.१४

स्वस्तये- मङ्गळाय। ऋषिवत्- सूक्ष्मदर्शिवत्। देवान्। ईळानाः- स्तुवन्तः। वसिष्ठासः- चित्तवृत्तिस्तम्भकारिणः। पितृवत्- पूर्वपुरुषा यथा तथा। वाचम्- मन्त्रान्। अक्रत- ब्रुवन्ति। प्रीता

Dr. Ranganji

WEBOLIM

इव ज्ञातयः- प्रसन्ना बान्धवा यथा तथा। कामम्। एत्य- आगत्य। अस्मे- अस्मै। देवासः- हे देवाः। वसु- सम्पदम्। अव धूनुत- कम्पयत स्रवत ॥१४॥

देवान्वसिष्ठो अमृतान्ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्रतस्थुः।
ते नौ रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥ १०.०६६.१५

पूर्वं व्याख्यातम् (१०.६५.१५) ॥१५॥

Dr. Ranganji

WEBOLIM